

طراحی مدل توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار در بین زنان روستایی (مطالعه موردی استان کردستان)

سنور احمدی^۱، حسین کوهستانی^{۲*}، حسین یادآور^۲، حسین شعبانعلی فمی^۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۱۰/۷ تاریخ پذیرش: ۹۸/۲/۳۱

۱- دانشجوی دکتری توسعه کشاورزی، گروه توسعه و ترویج روستایی، دانشگاه تبریز

۲- دانشیار گروه توسعه و ترویج روستایی، دانشگاه تبریز

۳- استاد گروه توسعه و ترویج روستایی، دانشگاه تهران

*مسئول مکاتبه Email: h.koochi@tabrizu.ac.ir

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، سنجش تعیین کننده‌های توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار در بین زنان روستایی استان کردستان است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی زنان کارآفرین ساکن در مناطق روستایی استان کردستان (شهرستان‌های سنندج، مریوان، سقز و بانه) که از سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۶، در زمینه کشاورزی مشغول به فعالیت بوده، می‌باشد. ۱۰۰ نفر از افراد مذکور به صورت طبقه‌ای تصادفی ساده انتخاب و اطلاعات لازمه با استفاده از ابزار تحقیق جمع‌آوری شد. ابزار مورد استفاده در این پژوهش شامل پرسشنامه‌ی محقق ساخته‌ای است که روایی آن به صورت محتوایی (صوری) و سازه‌ای و پایایی آن با استفاده از پایایی ترکیبی مورد تأیید قرار گرفته است. تحلیل داده‌ها از طریق تحلیل همبستگی و الگویابی معادلات ساختاری و با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS انجام شده است. مدل ارزیابی شده در پژوهش از شاخص‌های برازندگی قابل قبولی برخوردار بود. مدل‌سازی معادلات ساختاری نشان داد، مولفه‌های اجتماعی ($t = ۵/۶۶$ ، $\gamma = ۰/۴۳۸$)، بازاریابی ($t = ۳/۴۱$ ، $\gamma = ۰/۳۶$)، سیاست‌گذاری ($t = ۰/۳۳۶$)، فردی - روانی ($t = ۴/۸۸$ ، $\gamma = ۰/۲۸۴$) و فنی ($t = ۳/۷$ ، $\gamma = ۰/۲۳۱$) و فنی ($t = ۲/۶۲$ ، $\gamma = ۰/۲۳۱$) تبیین کننده‌ی حدود ۶۲ درصد از تغییرات متغیر قابلیت کارآفرینی کشاورزی و این متغیر نیز ($t = ۸/۶۲$ ، $\gamma = ۰/۵۵۵$) جمعاً تبیین کننده ۴۰/۲ درصد از تغییرات توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار زنان روستایی مورد مطالعه می‌باشد.

واژه‌های کلیدی: توسعه کارآفرینی، زنان کارآفرین، کارآفرینی کشاورزی، کردستان، معادلات ساختاری

Designing a Sustainable Agricultural Entrepreneurship Development Model among Rural Women (Case Study: Kurdistan Province)

Snour Ahmadi¹, Hossein Kouhestani^{2*}, Hossein Yadavar², Hossein Shabanali Fami³

Received: December 28, 2018 Accepted: May 11, 2019

1-MSc, Dept. of Rural Extension & Development, Faculty of Agriculture, University of Tabriz, Iran.

2- Dept. of rural extension & development, Faculty of agriculture, University of Tabriz, Iran.

3- Dept. of Management and Agricultural Economics, Agricultural and Natural Resources Campus of Karaj, University of Tehran, Iran.

*Corresponding Author Email: h.koochi@tabrizu.ac.ir

Abstract

The aim of this study was to design the model of Sustainable Agricultural Entrepreneurship Development among rural women in Kurdistan. The statistical population of this study was all women entrepreneurs living in rural areas of Kurdistan province (Sanandaj, Marivan, Saghez and Baneh Township). These people have been active in the field of agriculture since 2011 to the end of 2017. 100 women (female entrepreneur) selected and collected using appropriate stratified random sampling method from among the women. The required information was obtained using Research tool. The tool used in this research is a researcher-made questionnaire whose validity has been formally (formal) and structural and its reliability has been confirmed using combination reliability. Data analysis was performed through correlation analysis and structural equation modeling using SPSS and Smart PLS software. The model evaluated in the study had acceptable fitness indices. Results showed that the results of modeling of structural equations, social components ($\gamma = 0.438$, $t = 5.66$), marketing ($\gamma = 0.36$, $t = 3.41$), policy making ($\gamma = 0.336$, $t = 4.88$), individual - psychological ($\gamma = 0.284$, $t = 3.7$) and technical ($\gamma = 0.231$, $t = 2.62$) explained that about 62 percent of the variability of agricultural entrepreneurship capabilities and this variable ($\gamma = 0.5555$, $t = 8.68$) is a total of 40.2% of the variations in the Sustainable Agricultural Entrepreneurship Development in rural women studied.

Keywords: Entrepreneurship Development, Entrepreneurship Women, Agricultural Entrepreneurship, Kurdistan, Structural Equations

این میان، کشاورزی از بخش‌های پایه و اساسی اقتصاد روستا و کشور و زمینه ساز رشد و توسعه آن است. رشد و توسعه بخش کشاورزی زمینه‌های لازم برای رشد و توسعه دیگر بخش‌ها را فراهم می‌سازد و بدون

مقدمه

کارآفرینی روستایی راهکاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی در رستای دستیابی به توسعه پایدار است. در

روستایی، می‌تواند برطرف کننده بسیاری از چالش‌ها از جمله بیکاری، درآمد پایین، فقدان تنوع اقتصادی و مهاجرت باشد. با توجه به نقش غیرقابل انکار زنان در توسعه روستایی، تقویت کارآفرینی زنان روستایی می‌تواند در دستیابی به اهداف توسعه پایدار در مناطق روستایی نقش مؤثری را ایفا نماید (جمشیدی و همکاران ۲۰۱۵).

وارن (۲۰۰۴) کارآفرینی کشاورزی را تلاشی برای ایجاد تنوع تولید و رها شدن از حالت تولید مواد خام در چرخه عرضه محصولات و حرکت به سمت تولید برای بازار، ارائه خدمات به سایر کشاورزان و شاغلین روستایی، استفاده از ظرفیت‌های کشاورزی مزارع برای اشتغال‌زایی تعریف می‌کند. از طرفی مهمترین اهداف توسعه کارآفرینی در کشاورزی را می‌توان نوسازی ساختار کشاورزی خرده‌پا و ایجاد محیط کشاورزی جدید به منظور توسعه مشاغل جدید در مناطق روستایی در نظر گرفت (مک الوی ۲۰۰۵). به طور کلی کارآفرینی کشاورزی یکی از زمینه‌های کارآفرینی و به معنی پذیرش مخاطرات حاصل از یک واحد تولیدی، خدماتی، بازرگانی مرتبط با فعالیت‌های بخش کشاورزی است (موحدی و یعقوبی فرانی ۲۰۱۲). در تعریف دیگر از کارآفرینی کشاورزی می‌توان گفت این نوع کارآفرینی فراهم کننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبود کیفیت زندگی و کمک کننده به افراد محلی به ویژه در بین زنان، برای مشارکت در اقتصاد است (ریگان ۲۰۰۲). امروزه به علت تغییرات متعدد از جمله توسعه بازار، جهانی شدن، رشد جمعیت، دگرگونی در بازار کار کشاورزی، آلودگی محیط‌زیست، عدم پایداری و... بخش کشاورزی کشورها را تحت تأثیر قرار داده است که رویارویی با این مشکلات نیازمند استفاده از کارآفرینی در کشاورزی و بهره‌گیری از مبانی توسعه پایدار و در نهایت رسیدن به کارآفرینی پایدار کشاورزی می‌باشد (هیگین و مورگان ۲۰۰۰). مولنهویس (۱۹۹۶) در پژوهش خود بدین نتیجه

آن، عوامل و نهادهای لازم برای فعالیت سایر بخش‌های اقتصادی فراهم نمی‌شود (رکن‌الدین افتخاری ۲۰۱۰). از سوی دیگر، با توجه به اهمیت اشتغال و نیروی انسانی در توسعه کشور و دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی با تکیه بر کاهش بیکاری، اشتغال‌زایی در بخش کشاورزی نیز دارای جایگاهی ویژه است. به همین دلیل، اتخاذ راهبرد اشتغال برای روستاییان (به ویژه زنان روستایی) با حمایت از سیاست‌های عمومی بر مبنای راهیابی سرمایه‌گذاری، اشتغال و خدمات به مناطق روستایی در برابر راهبرد اجبار مردم به انتخاب مهاجرت‌های اغلب ناخواسته (شکویی ۲۰۰۶) از ضروریات توسعه روستایی به شمار می‌رود. بنابراین، پرداختن به توسعه کارآفرینی کشاورزی، برای دست اندرکاران این بخش از اهمیتی حیاتی برخوردار است؛ چرا که اگر بهره‌برداران بخش کشاورزی با دلایلی از جمله عدم جذابیت سرمایه‌گذاری در کشاورزی، ضعف فضای کسب و کار، عدم حمایت‌های لازم از طرف دولت و سازمان‌های محلی، بهره‌وری پایین افراد و منابع، فقدان توانمندی‌های حرفه‌ای و کمبود نیروی انسانی خلاق و پویا مواجه نباشند، می‌توانند منابع را به نحو مطلوب به کار گیرند. در غیر این صورت فقر، توسعه نیافتگی، نابرابری فزاینده، بیکاری و مهاجرت ارمغان آن خواهد بود. بنابراین یکی از راهبردهای مهم، توسعه کارآفرینی کشاورزی، در سطح روستاها است. در این زمینه سپه‌پناه و موحدی (۲۰۱۵) نشان داده‌اند کارآفرینی پایدار یکی از راه‌های ممکن برای مدیریت تخریب محیط زیست به شمار می‌رود و یکی از ابعاد مهم در بخش کشاورزی است. همچنین، در این مطالعه مجموعه عوامل اثرگذار بر کارآفرینی پایدار در کشاورزی را به صورت عناصری میدانند که به یکدیگر پیوسته هستند که این عوامل مهم شامل عوامل اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، ساختاری - نهادی و توجه به زیست بوم طبیعی است. بنابراین می‌توان گفت، کارآفرینی در مناطق روستایی، به ویژه در بین زنان

دست یافت که برای برقراری پیوند منطقی بین کشاورزی و توسعه اقتصادی ملی، به کمک افرادی نیاز است که با ویژگی‌های خاص خود، بین این دو رابطه برقرار کنند. او از این افراد به عنوان کارآفرین کشاورزی یاد می‌کند. از سوی دیگر، شناسایی استعدادها و کارآفرینی روستاییان به ویژه زنان روستایی و تلاش برای توسعه و تقویت کارآفرینی در فرایند توسعه روستایی از طریق فراهم کردن زمینه‌های اولیه آن اهمیت ویژه دارد (یعقوبی‌فرانی و همکاران ۲۰۱۵). براین اساس یکی از راهبردهای بلندمدت توسعه کارآفرینی روستایی توجه به زنان روستایی و فراهم کردن زمینه‌هایی برای توانمندسازی آنهاست (مرادان‌شاهی و نظام‌زاده ۲۰۱۸). ساتیاباما (۲۰۱۰) نیز با بررسی توانمندسازی زنان روستایی و توسعه کارآفرینی، بدین نتیجه رسیده است که زنان کارآفرین علاوه بر اینکه با موانع بازاریابی برای تولیداتشان مواجه‌اند، عوامل دیگری همچون مسئولیت‌های خانوادگی نیز مانع دستیابی آنها به بعضی از فرصت‌ها می‌شود؛ افزون بر این، آنها در بعضی از کشورها با موانعی در زمینه حق مالکیت دارایی‌هایشان مواجه‌اند. پرداختی و شفیع‌زاده (۲۰۰۵) برای شناسایی قابلیت‌های کارآفرینی افراد، به سنجش مولفه انگیزش، صلاحیت، ارتباط و مشارکت، حمایت پرداخته‌اند. اما ون‌دی و چانگ (۲۰۰۷) در بررسی موانع عمده پیش‌روی زنان کارآفرین روستایی در جهت توسعه کسب‌وکار خود نشان دادند که موانع عمده را طبقه اجتماعی، فضای حیاتی، پایین بودن آگاهی، کمبود تقاضا، دسترسی نداشتن به منابع، انزوای روستا، دسترسی نداشتن به دانش فنی و پایین بودن مهارت بر می‌شمارد. از طرفی، چودهاری و رایالوار (۲۰۱۱) در پژوهش خود در خصوص چالش‌ها و فرصت‌های زنان روستایی کارآفرین در هند، الزامات توسعه مهارت‌های کارآفرینی زنان روستایی را تغییر در نگرش سنتی، خدمات حمایتی از قبیل آموزش، تخصیص بودجه جداگانه برای

زنان کارآفرین، تأمین زیرساخت‌های مناسب، تقدیر دولت از کارآفرینان نمونه و رقابت در بازارهای محلی و ملی عنوان کردند. همچنین، نتایج جمعی و همکاران (۲۰۱۵) نشان داد که از نظر زنان روستایی، عوامل اقتصادی، محیطی، فردی - مدیریتی، اجتماعی - فرهنگی، زیرساختی، آموزشی - ترویجی و فنی مهم‌ترین عوامل موثر در توسعه کارآفرینی شناخته شده‌اند. یاسوری و همکاران (۲۰۱۵) نیز نتیجه گرفتند که سه عامل انگیزش و پشتکار، قابلیت‌های طبیعی و قابلیت‌های فردی زنان از عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در بین زنان روستایی مورد مطالعه به شمار می‌روند. نبی زاده ذوالپیرانی و همکاران (۲۰۱۵) با بررسی عوامل مؤثر بر انگیزه‌های کارآفرینی کشاورزی (مطالعه موردی: استان گیلان) دریافتند که افزایش تحصیلات فرد کارآفرین، تعداد اعضای خانواده، مشارکت در فعالیت‌های کارآفرینی، تعداد ساعات کاری اختصاص داده شده به فعالیت کارآفرینی و درآمد حاصل از کارآفرینی، انگیزه کارآفرینی کشاورزی را افزایش می‌دهد. کرمی و حسین آگهی (۲۰۱۵) با بررسی رویکردها و مدل‌های توسعه کارآفرینی، در توسعه کارآفرینی کشاورزی دریافتند که رویکرد اکولوژیکی، با نگاه چندبعدی و مدل دیده‌بان جهانی کارآفرینی نه به صورت مدلی مطلق، بلکه بر اساس تفاوت‌های مکانی - فضایی، مناسب توسعه کارآفرینی کشاورزی می‌باشد. یوسفی و همکاران (۲۰۱۵) به بررسی و اولویت‌بندی دیدگاه کارشناسان سازمان جهاد کشاورزی استان کرمانشاه نسبت به عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی پرداختند. نتایج حاصل از پژوهش حاکی از آن است که از دیدگاه پاسخگویان، عوامل محیطی بالاترین اولویت و عوامل اجتماعی پایین‌ترین اولویت را از نظر تأثیرگذاری بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی داشتند. همچنین، براساس نتایج پژوهش قادرمرزی و همکاران (۲۰۱۵) سه عامل نداشتن پشتوانه مالی و پس‌انداز کافی، نداشتن وثیقه و ضامن

کارآفرینانه روستاییان بوده است. لذا ایجاد مراکز آموزشی، ترویجی و مشاوره‌ای کارآفرینی به‌منظور ارائه توصیه کارشناسی و استفاده از استعدادها، کارآفرینی روستاییان ضرورت دارد. با این اوصاف، برای توسعه کارآفرینی ضروری است که عوامل موثر بر قابلیت کارآفرینی نیز مورد بررسی قرار گیرد. مردانشاهی و نظام‌زاده (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای با هدف شناسایی عوامل موثر بر قابلیت زنان روستایی شهرستان بهشهر نشان دادند که رابطه معنی‌داری بین عوامل سیاست‌گذاری، اجتماعی - فرهنگی، فنی و اقتصادی با قابلیت کارآفرینی وجود دارد. بنابراین، بر پایه مطالعات صورت گرفته و به منظور بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی زنان روستایی، چهارچوب نظری تحقیق بدین صورت تدوین شده است (شکل ۱).

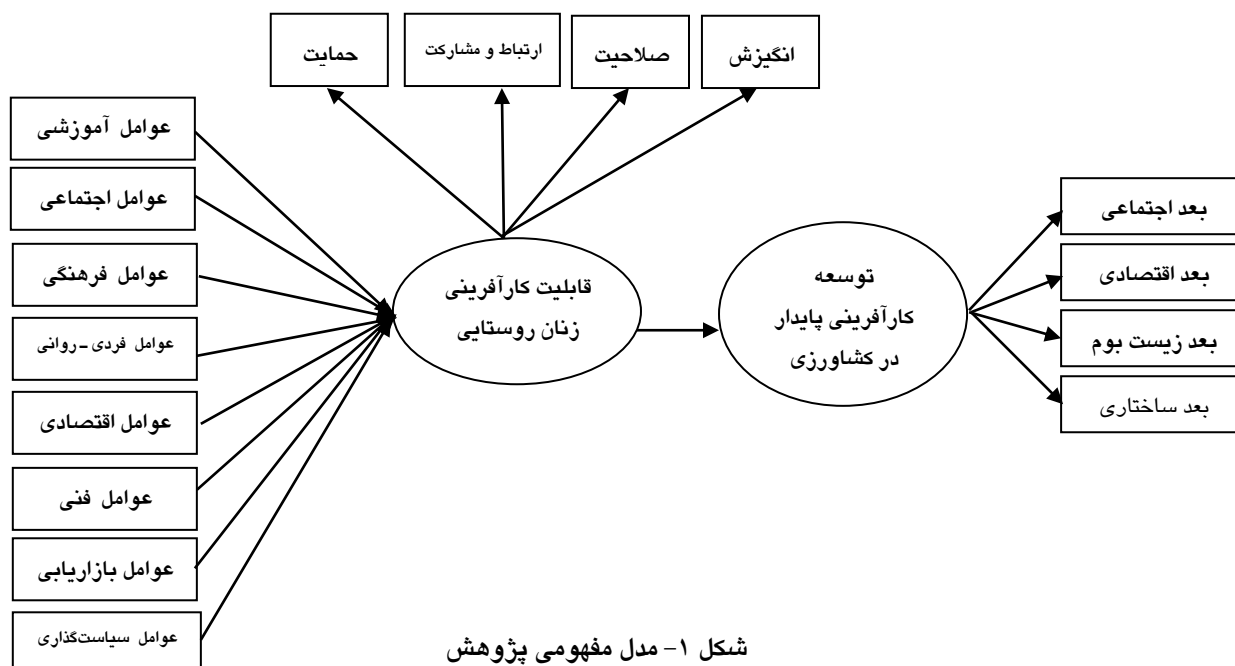
مواد و روش‌ها

این تحقیق از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کمی، با توجه به هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ نحوه‌ی گردآوری داده‌ها، جزء تحقیقات توصیفی - همبستگی می‌باشد که از بین روش‌های همبستگی، از روش تحلیل کوواریانس - واریانس بهره برده است. جامعه‌ی آماری این تحقیق شامل زنان کارآفرین ساکن در مناطق روستایی استان کردستان (شهرستان‌های سنندج، مریوان، سقز و بانه) که از سال ۱۳۹۰ تا پایان سال ۱۳۹۶، در زمینه کشاورزی مشغول به فعالیت بوده، می‌باشد. در این مطالعه، با توجه به تعریفی که در تحقیق حاضر برای کارآفرین کشاورزی در نظر گرفته شده، شامل افرادی بوده که کسب‌وکاری را در زمینه تولید محصولات جدید جهت ارائه به بازار، ارائه خدمات جدید کشاورزی، به‌کارگیری فناوری و شیوه‌های جدید تولید در زمینه کشاورزی و فعالیت‌های مربوط به فرآوری و صنایع تکمیلی کشاورزی، آغاز کرده‌اند.

برای استفاده از اعتبارات دولتی و عدم توانایی رقابت با مردان در عرصه تجارت و اقتصاد به ترتیب مهم‌ترین موانع کارآفرینی زنان روستایی و به عبارتی مانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی مورد مطالعه بوده است.

احسانی‌فر و همکاران (۲۰۱۶)، در پژوهشی تحت عنوان موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی به این نتیجه رسیدند که موانع سیاست-گذاری و برنامه‌ریزی، موانع اقتصادی، موانع فرهنگی، موانع پشتیبانی و حمایتی، موانع آموزشی و اطلاع-رسانی و موانع زیرساختی از مهمترین موانع توسعه کارآفرینی در بخش کشاورزی می‌باشند و برای رفع این موانع راهکارهایی در حوزه زیرساخت‌های دولتی، آموزشی و غیرمادی پیشنهاد کردند. از طرفی دیگر، ریسی و همکاران (۲۰۱۶) احسانی‌فر و همکاران (۲۰۱۶) مظهري و همکاران (۲۰۱۷) و چانگ (۲۰۰۷) نشان داده‌اند پنج عامل اقتصادی، اجتماعی، محیطی، رفتاری و ترویجی در توسعه کارآفرینی کشاورزی نقش داشته‌اند که عوامل اقتصادی با میانگین رتبه‌ای ۳/۲۵ بیشترین تأثیرگذاری را بر کارآفرینی کشاورزی داشته و پس از آن عوامل محیطی، اجتماعی، رفتاری و ترویجی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر کارآفرینی کشاورزی گذاشته‌اند.

مظهري و همکاران (۲۰۱۷) با بررسی و اولویت‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی شهر رستمکلا، نشان دادند که شاخص عوامل اجتماعی مؤثرترین و شاخص عوامل محیطی کم‌اثرترین عامل در بین عوامل مؤثر بر کارآفرینی می‌باشند و عوامل نهادی و اقتصادی در رتبه‌های دوم و سوم قرار گرفته‌اند. به‌طورکلی نتایج نشان داد که عواملی مانند داشتن روحیه گروه‌گرایی و وجود ارتباطات و شبکه اجتماعی در میان روستاییان، اعتماد به نفس، ابتکار، خلاقیت فردی و انگیزه بالا دارای بیشترین اثرگذاری بر توسعه کارآفرینی روستایی و افزایش سطح مهارت‌های

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

زمینه کسب‌وکار مورد نظر و د) مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی پایدار کشاورزی که شامل بعد اجتماعی - فرهنگی، بعد زیست‌بوم، بعد اقتصادی و بعد ساختاری - نهادی تشکیل شده بود (جدول ۱). ابزار تحقیق پرسشنامه‌ای محقق ساخته که برگرفته از ادبیات تحقیق بوده، روایی آن با نظرخواهی از کارشناسان و اساتید دانشگاه (روایی صوری) و همچنین، به صورت همگرا مورد ارزیابی و تأیید قرار گرفته است. برای سنجش پایایی از ضرایب پایایی ترکیبی (بزرگتر از ۰/۷) و آلفای کرونباخ (بزرگتر از ۰/۷) استفاده می‌شود که در صورت مناسب بودن این ضرایب می‌توان گفت، ابزار پژوهش پایاست. همان‌طور که در جدول ۱ مشاهده می‌شود، وضعیت پایایی ترکیبی و آلفای کرونباخ متغیرهای مورد بررسی در سطح مناسبی بوده و نشان‌دهنده پایایی ابزار مورد تحقیق است.

البته، شایان ذکر است که در بخش توصیفی، برای تعیین سطح هر یک از مؤلفه‌های توسعه کارآفرینی پایدار کشاورزی، مؤلفه‌های قابلیت کارآفرینی کشاورزی زنان روستایی و مؤلفه‌های تأثیرگذار بر

نمونه مورد مطالعه باتوجه به محدودیت‌های موجود (مانند نبود آمار دقیق در زمینه تعداد زنان کارآفرین روستایی و فعال در بخش کشاورزی) و رعایت حد نصاب در تحقیقات توصیفی و پیمایشی (حداقل حجم نمونه ۱۰۰ نفر) (حافظنیا ۲۰۱۲)، ۱۰۰ زن کارآفرین انتخاب و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی (از هر شهرستان ۲۵ نفر) از بین زنان کارآفرین مورد نظر انتخاب و اطلاعات لازمه جمع‌آوری شد. لازم به ذکر است که در این مطالعه از اطلاعات استانداری و سازمان جهاد کشاورزی در زمینه زنان کارآفرین روستایی فعال در بخش کشاورزی استفاده شده است. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق پرسشنامه‌ای بود که از چهار بخش الف) مشخصه‌های فردی و حرفه‌ای پاسخگویان و پرسش‌های مرتبط با سنجش ب) مؤلفه‌های قابلیت کارآفرینی کشاورزی زنان روستایی (انگیزش، صلاحیت، ارتباط - مشارکت و حمایت)، ج) مؤلفه‌های عوامل تأثیرگذار بر قابلیت که شامل عوامل اجتماعی، اقتصادی، آموزشی، فنی، فرهنگی، فردی، روانی، بازاریابی و سیاست‌گذاری در

میانگین و انحراف معیار) و آمار استنباطی (تحلیل همبستگی، رگرسیون و مدل معادلات ساختاری) استفاده شده است. لازم به توضیح است، یکی از روش‌های آماری مورد استفاده در زمینه مدل‌سازی معادلات ساختاری، روش حداقل مربعات جزئی است. نرم‌افزارهایی که از مدل‌سازی معادلات ساختاری بر پایه این روش آماری استفاده می‌کنند، نسبت به وجود شرایطی مانند هم‌خطی متغیرهای مستقل، نرمال نبودن داده‌ها و کوچک بودن نمونه سازگار هستند (هانلین و کاپلان، ۲۰۰۴). در این راستا برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزارهای مرتبط نظیر SPSS و Smart PLS استفاده شده است.

قابلیت کارآفرینی کشاورزی زنان روستایی پس از جمع جبری متغیرهای آشکار در هر مؤلفه از فرمول تفاوت انحراف معیار از میانگین (ISDM) استفاده شد. بر اساس این فرمول، سطح هر مؤلفه با توجه به فاصله مؤلفه مورد نظر از میانگین و انحراف معیار همان مؤلفه در کل جامعه، تعیین می‌شود. در این فرمول که در ادامه آورده شده است: C مؤلفه بررسی شده، M میانگین مؤلفه و SD انحراف معیار مؤلفه می‌باشد (رضایی و همکاران، ۲۰۱۷).

۱- طبقه پایین: $C < M - \frac{1}{2} SD$ -۲ طبقه متوسط: $M - \frac{1}{2} SD < C < M + \frac{1}{2} SD$ -۲ طبقه بالا: $C > M + \frac{1}{2} SD$
در پژوهش حاضر برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو روش آمار توصیفی (فراوانی، درصد فراوانی،

جدول ۱- شاخص‌ها و مولفه‌های تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار زنان روستایی و پایایی ابزار تحقیق

مفاهیم	گویه‌ها	پایایی ترکیبی (Alpha>0.7)	آلفای کرونباخ (Alpha>0.7)	میانگین واریانس (AVE>0.5)
توسعه کارآفرینی پایدار در کشاورزی	بعد اجتماعی - فرهنگی	۰/۸۹۲	۰/۸۳۹	۰/۶۷
	بعد زیست‌بوم			
	بعد اقتصادی			
	بعد ساختاری - نهادی			
قابلیت کارآفرینی کشاورزی زنان روستایی	انگیزش	۰/۸۲۲	۰/۷۳۹	۰/۵۸۶
	صلاحیت			
	ارتباط - مشارکت			
	حمایت			
عوامل اجتماعی	داشتن الگوی موفق زن کارآفرین در بین اطرافیان	۰/۷۹۶	۰/۷۲۵	۰/۵۰۱
	مقبولیت اجتماعی زنان کارآفرین و موفق			
	ارتباطات با سایر زنان روستایی کارآفرین			
	حمایت و همکاری خانواده در امور کسب و کار			
عوامل اقتصادی	عضویت در گروه‌های ثانویه	۰/۸۵۶	۰/۷۷۷	۰/۵۹۷
	دسترسی به تسهیلات بانکی ویژه (سهولت شرایط گرفتن، بازپرداخت و با بهره پایین)			
	بیمه محصولات			
	وجود صندوق‌های اعتبارات قرض الحسنه روستایی			
	دسترسی بی‌واسطه به مشتریان و بازارهای جدید			

ادامه جدول ۱

			برگزاری آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و مهارت آموزی در روستا	
۰/۷۸۵	۰/۸۵۷	۰/۶۰۱	برگزاری کلاس‌های ترویج کارآفرینی مختص زنان آشنایی با کانال‌ها و منابع اطلاعاتی دانش فنی کافی در زمینه کارآفرینی	عوامل آموزشی
۰/۸۷۲	۰/۸۲۲	۰/۵۸	داشتن مهارت‌های فنی جهت تولید و فراوری محصولات مهارت کافی در زمینه استفاده از ابزارآلات و فناوری موجود از قبیل کامپیوتر و اینترنت مهارت کافی در مورد چگونگی راه‌اندازی طرح تولیدی دسترسی به فناوری‌های نوین دسترسی به متخصصان و مشاوران فنی	عوامل فنی
۰/۸۴۳	۰/۷۲۳	۰/۶۴۲	باور و اعتماد به توانایی زنان در زمینه ایجاد کسب‌وکار وظایف زیاد زنان در خانوار (تقسیم وظایف) وابستگی زنان به همسر (یا جنس مذکر) خانوار	عوامل فرهنگی
۰/۸۸۳	۰/۸۳۱	۰/۶۰۷	انگیزه و اراده قوی جهت انجام فعالیت‌های کارآفرینانه نیاز به موفقیت و استقلال مالی اعتماد به نفس در پذیرش مسئولیت و کار وجود پشتکار در فعالیت و کسب و کار اطمینان به موفقیت بیشتر در آینده دور یا نزدیک علاقه زیاد به فعالیت کارآفرینانه انگیزه‌های درونی برای کسب موفقیت بیشتر	عوامل فردی - روانشناختی
۰/۸۵۴	۰/۷۵۴	۰/۶۶۱	آشنایی با بازارهای منطقه‌ای و ملی آشنایی با اصول خرید و فروش (قدرت جانه‌زنی) آشنایی روش‌های نوین جذب مشتری (اصول تبلیغات)	عوامل بازاریابی
۰/۸۴۸	۰/۷۳۶	۰/۶۵۵	وجود سازمان متولی خاص زنان کارآفرین روستایی تصویب قوانین و اجرای سیاست‌های حمایت از فعالیت‌های اقتصادی زنان تصویب قوانین و اجرای سیاست‌های حمایت از فعالیت- های تولید کشاورزی و روستایی زنان	عوامل سیاست- گذاری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

نتایج و بحث

مدل‌یابی معادلات ساختاری

قبل از بررسی بخش اندازه‌گیری و ساختاری مدل معادلات ساختاری، برای اطمینان از طبقه‌بندی صحیح متغیرهای تحقیق، به بررسی اعتماد و اعتبار مدل

پرداخته می‌شود. به عبارتی در ابتدا بررسی شده است که آیا متغیرهای و شاخص‌های مورد نظر مناسب برای انجام مدل ساختاری بوده‌اند یا نه؟ که نتایج در ادامه نشان داده شده است. برای برآورد اعتبار تشخیصی (واگرا) مدل از روش ماتریس فورنل و لارکر استفاده

خانه‌های موجود در قطر اصلی ماتریس قرار دارند، از مقدار همبستگی میان آنها که در خانه‌های زیرین قطر اصلی قرار گرفته‌اند، بیشتر است؛ بنابراین می‌توان اذعان نمود که متغیرهای مکنون در مدل حاضر، تعامل بیشتری با مشاهده پذیرهای خود دارند تا با سازه‌های دیگر، به عبارتی اعتبار واگرای مدل در حد مناسبی بوده و مورد تأیید می‌باشد.

شد. طبق این معیار جذر شاخص AVE، یک متغیر پنهان باید بیشتر از همبستگی آن متغیر پنهان با متغیرهای پنهان دیگر باشد این امر نشانگر آن است که همبستگی آن متغیر پنهان با مشاهده پذیرهای خود بیشتر از همبستگی‌اش با دیگر متغیرهای مورد مطالعه است. همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، براساس نتایج ماتریس فورنل و لارکر، مقادیر جذر AVE، برای تمامی متغیرهای پنهان (ابعاد) که در در

جدول ۲- روایی افتراقی متغیرهای مورد مطالعه براساس نتایج ماتریس فورنل و لارکر

متغیرها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار	۰/۸۲۳									
عوامل آموزشی	۰/۱۴۱	۰/۷۷۵								
عوامل اجتماعی	۰/۲۶۶	۰/۵۴۲۳	۰/۶۶۳							
عوامل اقتصادی	۰/۲۰۲	۰/۴۲۳	۰/۳۲۳	۰/۷۷						
عوامل فنی	۰/۴۵۶	۰/۴۰۱	۰/۴۷۸	۰/۳۰۶	۰/۸۱۳					
عوامل فردی - روانی	۰/۱۳۲	۰/۳۴۲	۰/۳۹۹	۰/۲۹۷	۰/۵۲۳	۰/۸۰۹				
عوامل بازاریابی	۰/۱۸	۰/۴۱۷	۰/۳۵۱	۰/۵۱۹	۰/۴۱۴	۰/۴۶۷	۰/۷۷۹			
عوامل سیاست‌گذاری	۰/۲۹۱	۰/۵۵۵	۰/۴۷۱	۰/۴۲۷	۰/۵۷۶	۰/۶۳۴	۰/۶۶۴	۰/۸۰۱		
عوامل فرهنگی	۰/۵۰۸	۰/۱۱۹	۰/۳۵۴	۰/۲۹۱	۰/۶۰۷	۰/۴۶۷	۰/۳۹۹	۰/۴۷۲	۰/۷۶۱	
قابلیت کارآفرینی	۰/۵۵۵	۰/۲۵۹	۰/۵۷۷	۰/۲۵۷	۰/۵۹۹	۰/۲۲۸	۰/۴۵۸	۰/۴۳۷	۰/۵۴۸	۰/۷۵۳

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

استفاده در این پژوهش شرایط لازم برای تأیید روایی را نیز دارند و در نتیجه می‌توان عنوان نمود روایی ابزار تحقیق نیز مورد تأیید است.

بخش ساختاری مدل

برای بررسی برازش مدل ساختاری پژوهش از چندین معیار استفاده می‌شود، ابتدایی‌ترین معیار سنجش رابطه‌ی بین سازه‌ها در مدل (بخش ساختاری)، اعداد معناداری t است. در صورتی که مقدار این معیار از $۱/۹۶$ بیشتر باشند، نشان از صحت رابطه‌ی بین سازه‌ها و در نتیجه تأیید فرضیه‌های پژوهش در سطح اطمینان ۹۵٪ است. بررسی نتایج نشان داد، ضریب t بدست آمده برای اکثریت روابط مورد نظر این مطالعه بزرگتر از $۱/۹۶$ بوده و این امر نشان‌دهنده

تأیید پایایی و روایی ابزار تحقیق نیاز به بررسی سایر شاخص‌های تأثیرگذار دارد، برای تأیید پایایی باید بارهای عاملی بالاتر از $۰/۷$ باشد که براساس نتایج موجود در شکل ۲، این مورد نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد. همچنین، آلفای کرونباخ بالاتر از $۰/۷$ ، پایایی ترکیبی بین $۰/۷$ و $۰/۹۵$ ، پایایی اشتراکی بالاتر از $۰/۵$ باشد که باتوجه به نتایج جدول ۱ تمامی شاخص‌ها بالاتر از مقدار مورد قبول بوده و در نتیجه پایایی ابزار تحقیق مورد تأیید می‌باشد. همچنین، برای تأیید روایی (باید: الف) همه‌ی بارهای عاملی معنی‌دار باشند؛ ب) همه‌ی بارهای عاملی بالاتر از $۰/۷$ باشند؛ ج) میانگین واریانس استخراج شده همه‌ی سازه‌های مورد مطالعه بالاتر از $۰/۵$ باشد و د) پایایی ترکیبی بزرگتر از میانگین واریانس استخراج شده باشد که همان‌طور در جدول ۱ مشاهده می‌شود، تمامی شاخص‌های مورد

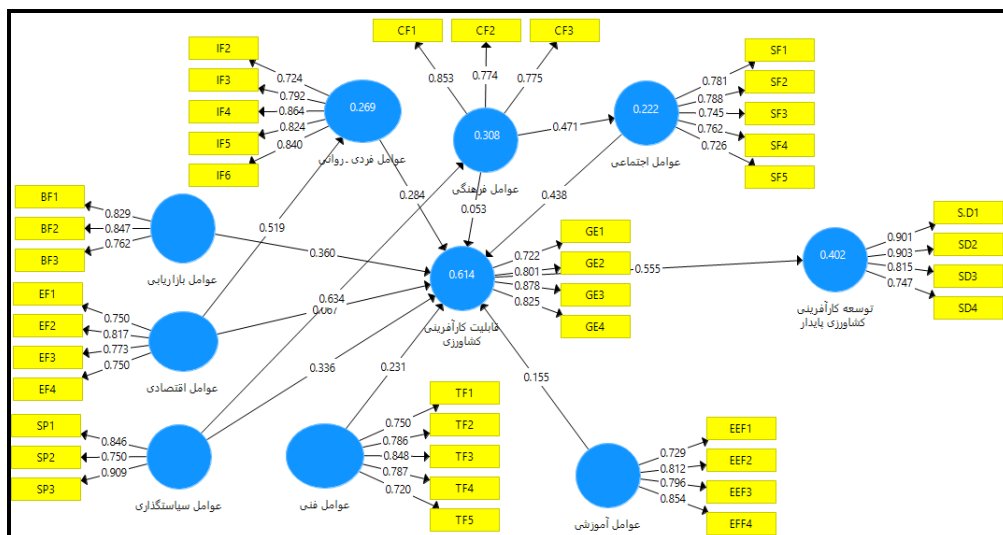
توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار ی به میزان ۰/۵۵۵ و مقدار t ۸/۶۷ بدست آمده و این نتایج نشان‌دهنده معنی‌داری روابط مورد نظر است. براساس نتایج جدول ۳ و شکل ۲ می‌توان گفت در مجموع عوامل اجتماعی، بازاریابی، سیاست‌گذاری و فنی از طریق متغیر میانجی قابلیت کارآفرینی کشاورزی زنان روستایی مورد مطالعه، حدود ۴۱ درصد واریانس متغیر وابسته توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار در بین زنان روستایی مورد مطالعه در استان کردستان را تبیین می‌کنند.

معنی‌داری آن روابط در سطح اطمینان ۹۵ درصد است. جدول ۳ نتایج کلی بخش ساختاری مدل را نشان می‌دهد. براساس نتایج جدول ۳، ارتباط بین متغیر عوامل اجتماعی و قابلیت کارآفرینی کشاورزی به میزان ۰/۴۳۸ است که باتوجه به مقدار t ۵/۶۶، این ارتباط معنی‌دار است. همچنین، ارتباط بین متغیر عوامل بازاریابی و قابلیت کارآفرینی کشاورزی به میزان ۰/۳۶ و مقدار t ۳/۴۱، ارتباط بین عوامل سیاست‌گذاری و قابلیت کارآفرینی کشاورزی به میزان ۰/۳۳۶ و مقدار t ۴/۸۸ و ارتباط بین متغیر قابلیت کارآفرینی کشاورزی و

جدول ۳- نتایج رابطه مستقیم و ضرایب معنی‌داری مدل ساختاری مورد تحقیق

مسیر	ضریب مسیر	خطای استاندارد	t	سطح معنی‌داری
عوامل اجتماعی -> قابلیت کارآفرینی کشاورزی	۰/۴۳۸	۰/۰۷۷	۵/۶۶	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی -> قابلیت کارآفرینی کشاورزی	۰/۰۶۷	۰/۰۶۷	۱	۰/۳۱۸
عوامل بازاریابی -> قابلیت کارآفرینی کشاورزی	۰/۳۶	۰/۱۰۵	۳/۴۱	۰/۰۰۱
عوامل سیاست‌گذاری -> قابلیت کارآفرینی کشاورزی	۰/۳۳۶	۰/۰۶۹	۴/۸۸	۰/۰۰۰
عوامل فردی - روانی -> قابلیت کارآفرینی کشاورزی	۰/۲۸۴	۰/۰۷۷	۳/۷	۰/۰۰۰
عوامل فرهنگی -> قابلیت کارآفرینی کشاورزی	۰/۰۵۳	۰/۱۰۷	۰/۴۹	۰/۶۲۱
عوامل فنی -> قابلیت کارآفرینی کشاورزی	۰/۲۳۱	۰/۰۸۸	۲/۶۲	۰/۰۰۹
قابلیت کارآفرینی کشاورزی -> توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار	۰/۵۵۵	۰/۰۶۴	۸/۶۷	۰/۰۰۰
عوامل سیاست‌گذاری -> عوامل فرهنگی	۰/۶۳۴	۰/۰۵	۱۲/۶	۰/۰۰۰
عوامل اقتصادی -> عوامل فردی - روانی	۰/۵۱۹	۰/۰۶۳	۸/۲۹	۰/۰۰۰
عوامل فرهنگی -> عوامل اجتماعی	۰/۴۷۱	۰/۰۵۵	۸/۵۶	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷

شکل ۲. مدل ساختاری مطالعه همراه با ضریب استاندارد بارهای عاملی و اثرات کلی سازه‌های اصلی

برازش کلی مدل ساختاری

برای تأیید کیفیت مدل تحقیق تعیین برازش مدل کلی پژوهش ضروری است، به عبارتی برای محاسبه شاخص تناسب در مدل پی ال اس می‌توان از روش GOF که در ادامه نشان داده شده است (رابطه ۱)،

$$GOF = \sqrt{\text{Communality} \times \bar{R}^2} \quad GOF = \sqrt{0.763 \times 0.632} = 0.528$$

رابطه (۱)

استفاده نمود. این شاخص (GOF)، مجذور ضرب دو مقدار متوسط مقادیر اشتراکی و متوسط ضرایب تعیین است. براساس نتایج، برازش قوی برای مدل پژوهش تأیید می‌شود (۰/۵۲۸).

گایسر Q^2 است. این معیار قدرت پیش‌بینی مدل ساختاری را مشخص می‌نماید. هنسler و همکاران (۲۰۰۹) در مورد شدت قدرت پیش‌بینی مدل در مورد سازه‌های درون‌زا سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ را تعیین کرده‌اند (ضعیف، متوسط و قوی). براساس نتایج بدست آمده مقدار معیار قدرت پیش‌بینی سازه درون‌زای توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار زنان روستایی استان کردستان برابر ۰/۳۰۱ بوده و این نتیجه نشان از قدرت پیش‌بینی مناسب و بالای مدل در خصوص این سازه دارد و می‌توان گفت برازش مناسب مدل ساختاری پژوهش بار دیگر تأیید می‌شود. لازم به توضیح است که این معیار برای سازه‌ی درون‌زای قابلیت کارآفرینی کشاورزی زنان روستایی استان کردستان برابر با ۰/۳۱۳ بود.

نتیجه گیری کلی

کشاورزی با توجه به سهم زیادی که در توسعه اقتصاد روستاها دارد با اعمال تغییرات و تحولات مطلوب در جهت گسترش دامنه فعالیت‌ها، بسط امور و افزایش عملکردها، توسعه روستایی را به دنبال خواهد داشت. کشاورزی از بخش‌های اساسی اقتصاد کشور است که رشد و توسعه آن موجب ایجاد اشتغال و کاهش بیکاری در روستاها می‌شود. در این راستا لازم است زمینه‌های کارآفرینی کشاورزی در روستاها مهیا

برای ارزیابی مدل ساختاری تحقیق، از ضریب تعیین (R^2) که معیار اصلی ارزیابی مدل ساختاری مورد نظر بوده و نشان دهنده میزان واریانس تبیین شده متغیر پنهان درون‌زا توسط متغیرهای برون‌زای دیگر است، استفاده می‌شود. به صورت کلی، مقدار ضریب تبیین براساس سه معیار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ به عنوان ملاک ارزیابی به ترتیب ضعیف، متوسط و قوی در نظر گرفته می‌شود (چاین ۱۹۹۸). همان‌طور که در شکل ۲ مشاهده می‌شود، قدرت توضیحی مدل در سطح مناسب و قابل قبولی (چاین ۱۹۹۸) قرار دارد (توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار = ۰/۴۰۲، قابلیت کارآفرینی کشاورزی = ۰/۶۱۳، عوامل فرهنگی = ۰/۳۰۸، عوامل فردی - روانی = ۰/۲۶۹ و عوامل اجتماعی = ۰/۲۲۲). از معیارهای دیگر در این زمینه مورد بررسی قرار گرفت، مقادیر اشتراکی است. این معیار کیفیت مدل‌های اندازه‌گیری را نشان می‌دهد و همچنین، این معیار بیان می‌کند که چه مقدار از تغییرپذیری شاخص‌ها توسط سازه مرتبط با خود تبیین می‌شود که نتایج بدست آمده در مورد مدل مورد نظر این مطالعه نشان از کیفیت مناسب مدل‌های اندازه‌گیری می‌باشد ((توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار = ۰/۸۲۳، قابلیت کارآفرینی کشاورزی = ۰/۷۵۳، عوامل فرهنگی = ۰/۸۰۱، عوامل فردی - روانی = ۰/۷۷۹ و عوامل اجتماعی = ۰/۶۶۳). همچنین، یکی از معیارهای بررسی برازش بخش ساختاری مدل، معیار سنگی-

گردد. در دهه‌های اخیر رویکرد کارآفرینی به‌عنوان یکی از راهبردهای توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر، یافته‌های علمی گویای این واقعیت است که توسعه و رشد اقتصادی در مناطق روستایی محقق نمی‌شود مگر اینکه زنان روستایی در تمام جهات و ابعاد توسعه مداخله مستقیم داشته باشند. همچنین، در نظریه‌های توسعه پایدار روستایی نیز بر افزایش مشارکت و ایجاد فرصت‌های برابر به‌ویژه برای زنان روستایی بسیار تاکید شده است. لذا، باتوجه به خاص بودن توسعه کارآفرینی در توسعه روستایی و از طرفی دیگر باتوجه به اهمیت مشارکت زنان در این رویکرد، در این مطالعه به بررسی و طراحی مدل توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار در بین زنان روستایی استان کردستان پرداخت شد. در این مطالعه از عوامل تعیین کننده‌ای مانند عوامل اقتصادی، اجتماعی، آموزشی، فنی، بازاریابی، فرهنگی، سیاست‌گذاری، فردی - روانشناختی با میانجیگری متغیر قابلیت کارآفرینی زنان برای بررسی توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار مورد استفاده قرار گرفت و با استفاده از روش مدل ساختاری هدف مورد نظر تحلیل شده است.

در مدل ساختاری این مطالعه، عوامل اجتماعی، آموزشی، فنی، بازاریابی، سیاست‌گذاری، فردی - روانشناختی دارای آثار مثبت و معنی‌داری بر متغیر میانجیگر قابلیت کارآفرینی زنان روستایی مورد مطالعه می‌باشند و متغیر میانجیگر مورد نظر نیز در سطح ۹۵ درصد اطمینان دارای تأثیر مثبتی برابر با ۰/۵۵۵ با مقدار $t = ۸/۶۷$ بر توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار زنان روستایی استان کردستان دارد. لازم به ذکر است، نقش عامل اجتماعی بر تعیین کننده‌های دیگر برتری داشته و دارای اثری قوی‌تر (۰/۴۲۸) بوده است. این نشان می‌دهد که مولفه‌های عامل اجتماعی مانند داشتن الگوی موفق زن کارآفرین در بین اطرافیان و یا مقبولیت اجتماعی زنان کارآفرین و موفق باعث توجه دیگر زنان

به بحث کارآفرینی و ایجاد کسب‌وکار نوین شده و به عبارتی دیگر این عوامل به‌ویژه در بین زنان روستایی خلاق و مشتاق در زمینه مور نظر باعث جذب هرچه بیشتر آنها به بحث کسب‌وکار و توسعه آن شود. همچنین، می‌توان گفت زنان روستایی مستعد با دیدن زنان موفق دیگر و فهمین این موضوع که زنان کارآفرین در جامعه به‌ویژه در جامعه روستایی چه جایگاه مثبتی دارند، به راحتی قابلیت و استعداد خود را نشان خواهند داد. در این بین حمایت و همکاری خانواده در امور کسب و کار از مولفه‌های بسیار مهم و تعیین‌کننده می‌باشد. نتیجه بدست آمده با نتایج مردانشاهی و نظام‌زاده (۲۰۱۸)، مظهری و همکاران (۲۰۱۷)، چانگ (۲۰۰۷) و ریسی و همکاران (۲۰۱۶) مطابقت دارد. همچنین مولفه‌ی دیگری که در زمینه عامل اجتماعی قابل توجه است، عضویت در گروه‌های ثانویه و به عبارتی فعالیت و مشارکت در گروه‌های دولتی و غیردولتی که مربوط به امور روزمره روستا، کشاورزی و فعالیت‌های کارآفرینی می‌باشد، است. از طریق این مولفه، افراد مورد مطالعه با افراد مختلف در ارتباط بوده و علاوه بر به اشتراک گذاردن اطلاعات مربوط به هدف اصلی گروه مورد نظر، می‌توانند از اطلاعات بروز در زمینه‌های مختلف دیگر به‌ویژه در زمینه کسب‌وکارهای نوین در بخش کشاورزی آگاه شوند. همچنین، می‌توانند با استفاده از تجربیات دیگر زنان کارآفرین و نوآور مشکلات و محدودیت‌های موجود بر سر راه ایجاد کسب‌وکار به راحتی فائق آیند. عامل تعیین‌کننده دیگر مدل توسعه کارآفرینی کشاورزی پایدار زنان روستایی مورد مطالعه که در این مطالعه اثر مثبت و معناداری آن تأیید شد، عامل بازاریابی است. در این زمینه می‌توان به موارد مهمی از قبیل آشنایی با بازارهای منطقه‌ای و ملی، آشنایی با اصول خرید و فروش (قدرت جانه‌زنی) و آشنایی با روش‌های نوین جذب مشتری (اصول تبلیغات) اشاره نمود. در این زمینه می‌توان گفت فرد کارآفرین یا

بازاریابی در توسعه کارآفرینی پایدار به ویژه کارآفرینی کشاورزی پایدار مشخص می‌باشد. بنابراین، پیشنهاد می‌شود، کلاس‌های آموزشی در زمینه اصول بازاریابی، تبلیغات و سایر مواردی که به زنان کارآفرین در جهت خرید و فروش مربوط به کسب‌وکار خود کمک می‌نماید، برگزار شود. نتیجه بدست آمده با نتایج مردانشاهی و نظام‌زاده (۲۰۱۸)، ساتیاباما (۲۰۱۰) و احسانيفر و همکاران (۲۰۱۶) مطابقت دارد. در مجموع می‌توان گفت با توجه به اهمیت توسعه کارآفرینی به‌ویژه در بین زنان روستایی در عصر امروزی، هر اندازه که کارآفرینان بیشتر مورد حمایت قرار گیرند و برای فعالیت کارآفرینانه آنها در بخش کشاورزی زیرساخت‌های بیشتری فراهم شود، توسعه روستایی در بخش کشاورزی تقویت شده، تقاضا برای محصولات کشاورزی افزایش می‌یابد، علاوه بر اینکه درآمد کشاورزان و تمایل سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی بیشتر می‌شود، درآمد زنان کارآفرین افزایش یافته که در نهایت منجر به افزایش اشتغال و بهبود کیفیت زندگی روستائیان خواهد شد.

صاحب کسب‌وکار در صورتی که با بازار و به عبارتی با مشتریان و سلیقه آنها آشنا نباشد و تولید محصول خود را براساس نیاز بازار انجام ندهد، قطعاً علاوه بر اینکه در کوتاه مدت برای فروش به مشکل برخورد خواهد کرد، در بلندمدت توان رقابت را از دست خواهد داد و اجباراً کنار خواهد رفت (تعطیلی کسب‌وکار). در این بین، عامل دیگری که در آینده کسب‌وکار مورد نظر و همچنین در توسعه آن تأثیرگذار است، خرید مواد اولیه است. هزینه خرید مواد اولیه نقش تعیین کننده‌ای در قیمت نهایی محصول تولیدی و به عبارتی دیگر در سود و جذب مشتری خواهد داشت. لذا، آشنایی با اصول خرید و فروش (قدرت چانه‌زنی) نقش تعیین کننده‌ای در آینده کسب‌وکار مورد نظر خواهد داشت. همچنین، کارآفرین مورد نظر چنانچه قصد توسعه فعالیت خود را داشته باشد و برای ورود به بازارهای بزرگتر و رقابت با دیگران، باید برای محصول خود تبلیغات مناسبی را فراهم نماید تا مشتریان در نقاط دورتر با محصول مورد نظر آشنا شده و تصمیم به خرید نمایند. بنابراین، براساس موارد گفته شد اهمیت و ضرورت عامل

منابع مورد استفاده

- Chin WW, 1998. Issues and opinion on structural equation modeling. *MIS Quarterly*, 22(1): 7-16.
- Choudhary KN, and Rayalwar A, 2011. Opportunities and challenges for rural women entrepreneurship in India. *Variorum Multi-Disciplinary e- Research Journal*, 111(1): 1-4.
- Ehsanifar T, Rostami F, Naderi N, and Rezaei B, 2016. Obstacles and strategies for the development of entrepreneurship in the agricultural sector, *Journal of Entrepreneurship in Agriculture*, 3(2):1-15 (In Persian).
- Ghadermarzi H, Jamshidi AR, Jamini D, Nazari H. 2015. Identification of hampering factors affecting development of rural women's entrepreneurship (Case study: Shalil subdisterct, Ardal conty). *Journal of Regional Planning*, 5(17): 103-118. (in Persian)
- Haenlein M, Kaplan AM, 2004. A beginner's guide to partial least squares analysis. *Understanding Statistics*, 3(4), 283-297.
- Henseler J, Ringle CM, Sinkovics RR, 2009. The use of partial least squares path modeling in international marketing. *Advances in International Marketing*, 20: 277-320
- Higgins M, Morgan J, 2000. The role of creativity in planning: the creative partitions. *Planning Practice and Research*, 15(1): 117-128.

- Jamini D, Taghdisi A, Jamshidi A, 2015. Identify strategies to expand employment in rural areas using the SWOT Model (Case Study: Badr District, Ravansar Township). *Rural Development Strategies*, (1)4: 133-149. (Persian).
- Jamini D, Taghdisi A, Alipoor K, Faizi S, 2015. Factor analysis of hindering and drawing variables of entrepreneurship development among rural women in Iran: a case study of Ravansar County. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 13(1): 63-88. (Persian).
- Jamshidi AR, Jamini D, Ghanbari U, Toosi R, Pesaraklo M, 2015. Factors affecting the entrepreneurship development in agricultural production cooperatives Minodasht Township. *Geographical Planning of Space Quarterly Journal*, 5(15): 211-225. (Persian).
- Karami S, Agahi H, 2015. An analysis of the approaches and models of entrepreneurship development in the development of agricultural entrepreneurship. *Entrepreneurship in Agriculture*, 2(2): 81-103 (In Persian).
- Mardanshahi MM, Neaamzadeh SE, 2018. Identification and analysis of factors affecting the rural women's entrepreneurial capabilities: A case study of women entrepreneurs in villages of Behshahr county of Iran. *Village and Development*, 21(2): 75-96. (In Persian).
- Mazhari R, Mohammadi Khyareh M, Khayrandish M, Jahanbakhsh Rostami M, 2017. Ranking the effective factors on the development of agricultural entrepreneurship in rural development (Case Study of Kouhestan District, Rostamkola City). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 4 (7): 30-38. (in Persian).
- Mc Elwee G, 2005. Developing entrepreneurial skills of farmers. University of Lincoln.
- Molenhuis J, 1996. Agri-entrepreneurship: opportunities in Nova Scotia. *Management and Economics*, 6(8): 7-42.
- Movahedi R, Yaghoubi-Farani A, 2012. An Introduction to rural entrepreneurship, Bu Ali Univ. Press, 89-93. (In Persian).
- Nabi Zadeh Zolpirani M, Hosseini Yekani SA, Heidari Kamalabadi R, 2015. Factors affecting the agricultural entrepreneurship motivation (Case study: Guilan Province). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 2(3): 9-18 (In Persian).
- Pardakhtchi MH, Shafieezadeh H, 2005. Introduction to entrepreneurship. Tehran: Arasbaran Publication. (in Persian)
- Reagan B, 2002. Are high-growth entrepreneurs building the rural economy? Kansas City, Mo: Federal Reserve Bank of Kansas City.
- Reisi A, Sheihaki Tash M, Salarzahi H, Valinafs A, 2016. Identification and prioritization of factors affecting agricultural entrepreneurship in rural areas (Study Case: Sarbaz County). *Journal of Entrepreneurial Strategies in Agriculture*, 3(6):51-58. (In Persian).
- Rezaei R, Amin Fanak D, Badsar M, 2017. Relationship of organizational learning and entrepreneurial orientation in the governmental organizations: The Case of West Azerbaijan Province organization of agriculture Jihad. *Iran Agricultural Extension and Education Journal*, 12(2): 107-121. (In Persian).
- Rokneddin Eftekhari A, Sojasi Ghidari H, Razavi SH, 2010. Strategies for the development of agricultural entrepreneurship in Iran's Rural Areas: A Case Study of Khodabandeh County. *Village and Development*, 13(3): 1-29. (In Persian).
- Sathiabama K, 2010. Rural women empowerment and entrepreneurship development. Available at: <http://ideas.repec.org/p/ess/wpaper/id2475.html>.
- Sepahpanah M, Movahedi R, 2015. New approach to sustainable entrepreneurship in agriculture. *Journal of Entrepreneurship in Agriculture Vol. 2 (1)*, 19-36. (In Persian).
- Shakuie H, 2006. New trends in philosophy of geography (2): Environmental philosophies and geographical schools. Third edition, Tehran: Gitashenasi. (In Persian).

- Warren M, 2004. Farmers online: drivers and impediments in adoption of Internet in UK agricultural business. *Journal of small Business and Enterprise Development*, 11(3): 371-381.
- Wendy T, Chong S, 2007. Theorizing a framework of factors influencing performance of women entrepreneurs in Malaysia. *Asia Entrepreneurship and Sustainability*, 5: 42-46.
- Yaghoubi Farani A, Soleymani A, Movahedi R, 2015. Analysis of factors affecting the entrepreneurship of rural women. *Quarterly Journal of Women's Studies Sociological and Psychological*. 12(4): 7-42. (In Persian)
- Yasouri M, Ghorashi M, Vatankhah Z, 2015. Analysis of barriers and solutions to the development of rural women's entrepreneurship in Gurabpass subdistrict of Fouman County. *Journal of Rural Research*. 6(2): 323-342. (In Persian)
- Yousefi Z, Naderi N, Rezaei B, Shiri N, 2015. Study and Prioritization of Experts Viewpoints of Agricultural Jihad Organization in Kermanshah Province on the Factors Affecting the Development of Agricultural Entrepreneurship in Rural Areas. *Employer's Strategies in Agriculture*, 2(4): 61-53 (In Persian).